

Ала Петрушкевіч

ВОДГУКІ ПЕСНІ І ЗАМОВЫ Ў ПАЭЗІІ ДАНУТЫ БІЧЭЛЬ

Даследчыкі паэзіі Дануты Бічэль заўсёды звярталі ўвагу на сувязь яе паэзіі з фальклорам, бо гэта не нейкая засвоеная праява знешняга свету, а праяўленне арганічнай, натуральнай злітнасці асабістага духоўнага жыцця з народным светаўспрыманням. Таму фальклорнасць яе творчасці – гэта не столькі, як слушна адзначала літаратуразнаўца Тамара Чабан, «засваенне народна-песенных прыёмаў паэтыкі, колькі зварот да глыбінных каштоўнасцей народнага светаўспрымання, суаднясенне духоўнага вобліка сучаснай лірычнай гераіні з фальклорна-абагульненым вобразам жанчыны, традыцыйнай жаночай долі, народнай маралі» [1, 26].

Амаль усе фальклорныя жанры знайшлі адлюстраванне ў творчасці Дануты Бічэль. Калі ж гаварыць пра асабліва значны ўплыў нейкага аднаго жанру, то, відавочна, на пачатку гэта была песня. Фальклорныя матывы жаночай долі, шчасця і няшчасця, ростаняў і сустрэчаў выразна прагучалі ў творчасці паэткі. Многія вершы з яе ранніх зборнікаў вызначаюцца напеўнасцю, плаўнасцю гучання: «Песня лесу», «Сягоння слоў прыгожых не кажы...», «Заблудзіўся маладзік сп'янелы...», «Сэрца дзявочае», «Стома і песня». Вобраз дзяўчыны-працаўніцы з верша «Сэрца дзявочае», што падказаў назву першаму зборніку паэткі «Дзявочае сэрца» (дарэчы, такую ж назву меў раздзел кнігі Ларысы Геніюш «Ад родных ніў»), нагадвае жніў з народных жніўных песняў:

*Цэлы дзянёк, да працы дасужся,
жыта вязала, сена зрабала.
Ногі самлелі, рукі знядужалі,
а сэрцу нястомнаму мала.
У Нёмане змыла стому-нягодніцу,
з лесу прынесла грыбоў у прыполе.
Змрок, нібы злодзей, паўзе за ваколіцу...
Сэрца сціскаецца – болей... [2, 13].*

У аснове калыханак, створаных Данутай Бічэль, – біяграфічныя моманты. Сустрэкаем праявы адкрытага біяграфізму, калі называецца імя дачушкі. Вялікую ўвагу надае паэтка інструментоўцы верша, часта выкарыстоўвае сугучнасць суседніх слоў, што стварае цэласны гукавы малюнак: «Сні, мая зараначка, // да зары» [3, 13].

Але не толькі меладычная напеўнасць вызначае творы паэткі, блізкія да народнай песні. Многія з іх характарызуюцца імклівым рытмам, ім уласціва інтанацыя вясёлай частушкі: «Змаўчаў», «Народнае», «Натура» і інш. Менавіта ў гэтых вершах найбольш ярка праяўляюцца такія рысы характару лірычнай гераіні, як маладая задзірыстасць, няўрымслівасць, уменне хораша, ад душы пасмяяцца:

Салаўём на вушка пняў:

– Будзь мая...
Ажаніўся - загудзеў,
як настырны авадзень.
Ні на танцы-выскалянцы,
ніў кіно,
ні ўсмешкі-перабежкі
праз акно... [2, 27].

Гібкасць і разнастайнасць інтанацыйнага ладу твора абумоўлены зменамі рытму пачуцця, знаходзяцца ў поўнай залежнасці ад настрою гераіні. Яе «крыўда», «нараканні» на каханага падсвечваюцца лагоднай хітрынкай, па-дзіцячы гарэзлівай і вельмі шчырай. Але асабліва кранальнай абаяльнасцю прываблівае ўменне даць магчымасць іншым пасмяцца з сябе. Непаслядоўнасць «пазіцыі» маладой жанчыны, выказаная так адкрыта, непасрэдна, што выклікае шчырую ўсмешку чытача:

*А начыста галаву адурый.
Як па мне,
з кім ахвота, гавары...
Сам падсеў да прыгажунь?
Як напрузычокрасперажу [2, 27].*

Слушна пісала пра гэту рысу паэзіі Дануты Бічэль літаратуразнаўца Любоў Тарасюк: «Сам смех паэтэсы – гэта не смех сатырыка, аналітыка, які ўсё разбурае і расчляняе. Гэта смех як свята душы, як разняволенне, як стваральная сіла. Так смяецца народ, у якога за любымі метамарфозамі не губляецца адзінства і яснасць яго погляду на свет» [4, 50].

Даследуючы ўплыў фальклору на беларускую жаночую лірыку, Тамара Чабан вылучыла два шляхі яго засваення: знутры, калі народная творчасць цалкам, арганічна ўліваецца ў мастацкі свет творцы як вобразная сістэма, што найбольш поўна выявілася ў творчасці Дануты Бічэль, і звонку, калі фальклорная традыцыя ўспрымаецца апасродкавана. У такіх выпадках нават пры даволі глыбокім пранікненні ў фальклорны вобраз узнікае адчуванне «пераапанання» ў чужую вопратку. Вобраз лірычнай гераіні і вобразы-персанажы асобных твораў відавочна размяжоўваюцца.

Між песенных твораў паэткі вылучаецца яе «Полька», якую кампазітар М. Пятрэнка паклаў на музыку. У вершы выразна адчуваецца наслідаванне вядомай Купалавай «Вечарынцы». Тыя ж тэма, героі, інтанацыйны лад, пэўнае падабенства некаторых радкоў: «Вечарынка у калгасе» – «У калгасе сёння сеята», «А гармонік грае, грае» – «Гарманіст жа налягае».

Пазней у лірыцы паэткі з'яўляюцца творы з адзнакамі іншых фальклорных жанраў. Цікава, да даўніны выклікала да жыцця вершы, у аснову якіх пакладзены народныя легенды: «Сіні камень», «Нямнішча», «Празарокі». Усе гэтыя вершы маюць адзнакі паэтычнага почырку Дануты Бічэль: няроўнасць гучання, чаму адпавядае неаднолькавая працягласць паэтычнага радка, адыход ад пэўнага памеру. Падзейны пласт перадаецца толькі праз асобныя штрыхі, пазначаны рэаліямі знешняга свету:

Сын лесніка

*дзяўчыну сустрэў
каля просекі.
Быў на дзяўчыне
капітанік з паркаліку просценькі.
Першая жменя суніц,
гаеорка вачэй.
Слухаюць двое –
зязюля кувае званчэй... [2, 196–197].*

Бытавыя акалічнасці, напоўненыя лірызмам, ажыўляюць вобразы з далёкай даўніны.

Часта ў лірыцы Дануты Бічэль гучаць водгукі аднаго з самых старажытных жанраў фальклору – замовы, у аснову якой, як вядома, пакладзены анімістычныя, магічныя вераванні нашых продкаў, найперш вера ў магічную сілу слова. Шукаючы паратунку ад знямогі, лірычная гераіня верша, які так і называецца – «Замова», прыходзіць да пэўнасці, што яе душэўныя раны здольна залячыць слова, якое яна ставіць у адзін рад з каштоўнасцямі самага блізкага радства:

*Як адужаць, знішчыць
у самой сабе знямогу?
Каб нікога не паклікаць
на дапамогу...
Толькі шчырую сястрыцу –
толькі мову [2, 128].*

Але часцей матыў заклінання, варажбы падсвечваецца лёгкім гумарам, асабліва гэта мае дачыненне да інтымнай лірыкі: «Ты за вёрсты хаваешся назнарок...», «Не прывязаны, не прыкуты...», «Клопат», «Сны пра цябе», «Прывыкай», «Рэцэпт» і інш.

Часам гераіня кліча на дапамогу ў сваёй варажбе прыродныя сілы, як у вершы «Ты за вёрсты хаваешся назнарок...», упэўненая, што ёй «*усе ластаўкі верна служаць*» і «*маладзік над балотам двухрогі*», і «*паўночны вецер*». Асаблівую ж надзею ўскладае на пільнасць спрадвечнай варажбіткі – зязюлі:

*А як раптам сама другая
на сядзібу да вас прыбяжыць,
дык зязюля з роднага гаю
падцікуеяе намяжы [2, 12].*

Арыентацыя на жанр замовы падразумявае прамаўленне слова без сведкаў, яго ніхто не павінен чуць, таму дае магчымасць выявіць самыя патаемныя жаданні кабеты, якой так патрэбны цеплыня, пяшчота: «*Не карай мяне падарункамі, // а карай мяне пацалункамі. // Не карай падазрэннямі хворымі, // а ласкавымі прыгаворамі...*». А яе гераіня зусім не імкнецца ўтойваць сакрэты варажбы. Так, у вершы «Рэцэпт» яна шчодро дзеліцца сродкам для прысушкі. Для таго, каб прыручыць «нахабнага латрыгу», у яе арсенале ёсць надзейны, выпрабаваны часам рэцэпт:

Ёсць сродак прабабуль:

*скруціўшы фігу, крадком
паміж фальбонак андарака,
пачаставаць у думках:
– Небарака! Гарляк твой
луджаны глыне і фігу...
А ў голас:
– І мядку паешце крыху! [2, 346].*

Маналог лірычнай гераіні выпісаны дакладна, з выкарыстаннем яркіх рэалістычных дэталёў. Адчуваецца старанны адбор лексічнага матэрыялу: сціслы, лаканічны радок разам з тым насычаны словамі з ацэначна-эмацыянальным значэннем. Жанчына ў сваіх парадах дасягае сапраўднага артыстызму. Усё гэта, безумоўна, не можа не выклікаць усмешку чытача. Самае смешнае ў тым, што гэты «сакрэт» прамаўляецца на поўным сур'ёзе, з упэўненасцю ў ягонай дзейнасці.

У вершах замоўнага складу Данута Бічэль часам ужывае семантычна трансфармаваныя праклёны:

*Да цябе праз ясені, праз клёны
вышлю зорным вечарам
праклёны,
каб тваё немаладое цела ля
маёй падушкі маладзела.
Каб твае натруджаныя ногі
толькі ведаліўмой бок дарогі... [2, 285].*

Зразумела, што слова, якое нясе асноўную сэнсавую нагрузку (таму і выдзелена ў асобны радок), – «праклёны» – надзелена не сваім першапачатковым, адмоўным сэнсам. Бо клянучь таго, да каго няма прыхільнасці. Тут жа відавочны толькі станоўчыя пачуцці: спачуванне («натруджаныя»), глыбокая пяшчота, каханне.

«Сваімі прадметна-вобразнымі і асацыятыўнымі адзнакамі кленічы, – як пісаў даследчык беларускага фальклору М. А. Янкоўскі, – даюць магчымасць слухачу зразумець характар, выявіць розум, у пэўнай ступені нават тэмперамент персанажа» [5, 148]. Безумоўна, гэтую ж функцыю выконваюць праклёны і ў лірычнай паэзіі.

У творчасці Дануты Бічэль «у пераўтвораным выглядзе праступаюць усе жанры і віды фальклору» [1, 68]. Фальклорнасць яе паэзіі – гэта выява яе чалавечага (яе асобы) і паэтычнага (яе лірычнай гераіні) характару, узгадаванага на беларускай зямлі.

ЛІТАРАТУРА

1. Чабан, Т. Творчасць беларускіх паэтэс у святле фальклорных традыцый / Т. Чабан // Чабан Т., Гарадніцкі / Я. Беларуская сучасная паэзія і бальклор. – Мінск, 1988.
2. Бічэль-Загнетава, Д. Даўняе сонца: Лірыка / Д. Бічэль-Загнетава. – Мінск, 1987.

3. *Бічэль-Загнетава, Д.* Нёман ідзе: Вершы / Д. Бічэль-Загнетава. – Мінск, 1964.

4. *Тарасюк, Л. К.* Вернасць вытокаў: Фальклорныя традыцыі ў сучаснай беларускай паэзіі / Л. К. Тарасюк. – Мінск, 1985.

5. *Янкоўскі, М. А.* паэтыка беларускай народнай прозы / М. А. Янкоўскі / Мінск, 1983.